

QUO
VADIS,
EMAKUME?

J. J. Olaberria

Lenin

"Askatasun mogimendu oroen esperientziak erakutsi duena da; erreboluzioaren garaipena emakume-eskuartzearen neurrian dagoela".

"Iru dire gaurko aldiaren ezau-garri bereziak... Bigarren, guztiori ezagun zaigun alderdia: emakumearen sarrera herrien bizitzan..."

Joan XXIII, P. IN TERRIS

Feminismoa modan dago.

Lehen, moda paperak, zine orrialdeak eta kioskoetako errebista merke batzuek bakarrik mintzatzen ziren emakumeetaz. Nola mintzatu ere!...

Gaur, telebixioan, kultura agerkarietan, Elizaren enziklikae-tan, an-emengo konferentzietan, emakumea prolema bezela ager-tzen zaigu. Eta arrazoiarekin.

Ezin ukatu ditek, emakume gaixoa —ez berez gaixo delako noski, baizik gizarteak ala nahi izan duelako— “tabu” edo mytho arraro oietako gertatu dela historia zear. Eta, dudarik ez, arras gaizki pasa duela. Zori onez, egungo gizartea —mutatis mutan-dis, jakina— tabu makurren desegille amorratu atera zaigu. Oieta-ko bat gutxiago, beraz, emaztekoa (1) bere askatasun eta nortasun kontzientzia iristean.

Emakumearen benetako jaiotza, promozioa esaten duguna, joan den gizaldiaren azken partean somatzen da, teknika ager-kundearekin eta ekonomi askatasunarekin batera. Baiña ez pentsa gizona izan denik ortarako sua aizetu duena. Baizik oso bestela, eta garbi aitortu behar dugu: emakumeak berak errotu duela bere goratzea edo promozioa, eta ez bestek, amaikatxo “presioen” aur-ka. Eta idarka ia beti.

Ez ori bakarrik. Gizartea bera gertatu dela, esango dut, emaztekiaren etsairik setatsuen. “Gizonkeriz” egindako gizarte reaktionarioa. Historia luzea emakumearen kontra zegoen. Ta, nola diran gauzak, Eliza bera ere bai, bere agindu nagusia abandonaturik: alegia, gizaki oroen berdintasuna eta dignidadea, Egi-llearen antzeko direnez. Gauza kuriosoak jaulki zituzten alde ontatik garai bateko elizgizon beneragarri aiek. *Graziano* lege-gizonarena izan behar du esaera: “Emaztekoa ez da Jaungoikoaren irudira egiña”. . . *S. Tomas* filosofo ta teologo ospetsua, berriz, guri parra eginarazten digun beste prolema au planteatzen zen bere baitan: pekatu orijinalik izango ote zan gero, emakumea sortu ez izatea. . . Ez du komentariarik merezi, historiaren alde-tik esplikatu baditeke ere.

Dena dela, emaztekiak, errezelo txar guztien gaindik, jaso du alere burua. Tente dagi inoren lotsarik gabe. Garaile irten da gizon menpekeririk askatzeko burruka izugarri onetan. Emaku-

(1) Emakumea eta emaztekoa biak nahastuan erabiliko ditut, emakumea ez baita itz “garbia” Bidasoa-z aruntzko euskaldunentzat...

mearen promozioa egi pozgarri da egun, nahiz oraindik ez osoki, eta aurrera dioja presaka.

Egoera onetan, ez gaitu batetxo arritu behar, gizartearekin mantendu duan burruka zitalean emaztekoa neurritik pasa bada zenbait puntu eta okasionetan. Ez ahaztu neurriak gizonak jarriak zirela.

Batzuek diote, eta liburuetan ere irakurri ahal izan dut, lehengo emakumeak etxe barnean egiten zuela bere bizitza. Irutara lotzen ziren bere eginkuzunak: umeak, sukaldea, eliza... Ba... ez dagoela ain gaizki ere, esango dut. Amaika bider ikusi dut nire ama artoa jorratzen, patata ateratzen, tabar. Egia, kirtena luzeko atxurra uzten geniola beti, miramenduz-edo. Denok ezagutzen ditugu, berriz, Euskalerrian, segan majo egiten duten atsoak edo, gizona perian dala-ta, beien esneak biltzen izerdia franko botatzen dutenek. Ez dakit ongi dagoen emen esatea, joan den udaran, Goierri-ko baserri batean ikus-tea tokatu zitzaidana. An ari zan alargun gaixoa abereen azpiak ateratzen, semeak —bat baiño gehiago— telebixioaren aurrean Ingleterra-ko mundiala ikusten zuten bitartean. Eta bidezko bezela zerizkion ama ari, semeek lanetik etorri eta tabernara joan zitezen, aiek ekar-tzen baizuten sosa bizitzeko.

Oraindik emeretzigarren mendera iritxi ez diren errietan —zenbat eta zenbat Irugarren Mundu problematsu orretan!—, umeak bizka-rean dituztela joaten dire emaztekiak sorora, arroza edo algodoia edo tabako-ostoa biltzera. Tabar... Zergaitik jarraitu?

Onekin adierazi nahi dut soilki, emakumearen sozial promozioa ezin ditekeala finkatu etxetik kanpora lan egitean. Ximpleegia litzake. Lehen ere, gizonok olako edo alako geralako, lana obeki sortu zaio emaztekiari. Gauzak bere onean eta neurriz: emakumearen goratzea ez da elduko etxean, elizan egotearekin, eta ezta ere lantoki eta ofi-zinetan sartze utsarekin. Gaurkoz, emakumearen eta lanaren arteko eztabaida beste baterako laga nahi nuke. Goazen, ba, aurrera.

Funtsezko promozio prolema aruntzago dago. Emakumearen go-ratzea aitatzean esan nahi da, gizartea dela-historia dela-erlijioa dela (ez da errex zergaiti guztiekin ematen), emakumearen baitan loz-roan edo ittota bezela egon diren almen izkutuen eta talentuen esnaera eta piztuera.

Gure egunetan, emaztekiak ba du toki legedian, unibersidadean eta politikan. Baiña ez da orrela gertatu beti. Arras kontatuak izan

dira historia zear, gizonezkoek eta gizonezkoentzat osaturiko zibilizazio esi ertsia saltatzera ausartu direnak. Ta ori, sexo indartsuak —terminologian bertan ikusten da menpekeria— “tolerantzi” gisara utzi izan balu bezela, ikusi izan da beti. Eta eskandalo izugarritzat eduki du gizarte konserbatzailleak.

Adieragarri batzuen bidez ikusiko da garbien.

Joandako gizakdian, Europa-ko emazteak analfabetoa zen eunetik larogei-etan (80%).

Gure familietan, mutillek bakarrik zuten karrera egiteko eskubidea. Estudioa ez zen nunbait “femeninoa”. Eta ez da oraindik atzokoa emakumeak unibersidadeetan ikasteko baimena.

Emazteak sexo utsa bezela eduki da. Edozein negozio zikin bezela esplotatu. Oraindik orain irakurtzen nuen, Frantzi-ko Estadua-rentzat, ez dela “divisa” txaharrenetakoa emakumearen aragia... Lotsagarri benetan!

Emakumea ona nahi zen: txintxoa, txukuna, eraman aundikoa, etxekoia... Bi aterabide besterik ez zituen: ezkondu ala konbenturatu... Neskazarra frakasatu bat zen eta familirako lotsakizun.

Funtsean, oifarrri bezela, emakumeari buruzko filosofia eta theologia pesimista arkitzen da. Emazteak “gauza” bat da. Gizonaren serbitzari leial. Inpernuko etsai... Teorian ez zaio ukatzen pertsona denik, baiña, praktikan, ez da pertsonaren eskubideen jabe. Gizona gehiago da mailla oroetan, orregatik berak aginduko du beti. Emaztekiak ez dauka zeregifiik gizartearen martxan.

Jaunari esker, egun aiek joan ziren. Egun, Simone Weil, S. de Beauvoir, Lili Alvarez, Indira Gandhi eta beste milloika ez dira kaso arraroak.

Teknikaren zibilizazioarekin batera, feminismo mogimenduak emakume berri bat eman digu, gaur egunekoa. Ez du lehengoaren trabarik arkitzen gizartearen aldetik. Gai da bere bizitzaz ballatzeko. Libre da gizarte arazo oroetan eskuartzeko.

Lehen, unibersidadea, parlamentua, diplomazia, administrazioa... gizonaren feudoak ziran. Emakumeak ez zuen elektzioetan boto emateko eskubiderik. Gaur, naturaltasun aundienaz ikusten dugu emazteak Ministroen Kontsejuan, Parlamentuan, Sindikatoan, zientifikoen batzar eta sozial ekintza oroetan.

Azkeneko gudu nagusian, milloika izan ziren retaguardian su-plentzi serbitzua eskeifil zuten emazteki baliosak, Geroztik, Cuba-n, Arjelia-n, Vietnam-en... ikusten ditugu beren erriak salbatzeri. Be-

deratzi nazioetan bakarrik ukatzen zaie elektioretan botoa eman eta beren kandidatura presentatzeko eskubidea.

Prensa, radioa, zinea, telebixioa... gutxi dire. Emaztekiak gero ta gehiago idazten eta itzegiten du. Bere iritzia ta sentimentuak ba dute pixurik eta garrantzirik gaurko gizarte maila oroetako problemaetan.

Emakumea dela bide, gizarte bizitza "humanizatzen" dijoakigula, esan dezakegu, administrazioa gutxiagotzen; aurrerakoan ez zaio alako lekurik emango adimen edo zerebro utsari, baizik indibiduoak, pertsona —izpiritu eta gorputzez osatua— osoki lortu dedin izango da gizartearen arazoa.

Emakumea ez da sekula iritxi gaur arkitzen den mailarrañio. 1948-ko Giza Eskubideen Deklarazioarekin feminismo aideak konsagraturik gelditzen dira. Elizak, Pio XII-gnaren gidaritzan, emaztekiaren dintasuna eta gizakume oroen berdintasuna predikatzen ditu. Sartu da azkenean emakumea errien historian eta onartu du gizarteak. Baifia galdera bat sortzen zaigu: onekin bete al du emaztekiak, feminismoak, bere xedea?

Ezta gutxiagorikan ere. Ezpairik gabe, okerrrena egin da: emaztekoa jabetu da bere ahaletaz eta erresponsabilidadeaz gizartearen eraikitzerako eta obeagotzeko, giro ezin obea sortu da gizarte zibilizatuan. Alaz ere, ume jaio berri bat baizik ez da gaurkoz feminismo mogimendua.

* * *

Ta ordua da, batetik bestera ibilli gabe, feminismoa zertan datzan eta nundik nora dabillan aztertu dezagun, artu ere asmo orrekin artu baidut makina gaurkoan.

Emakumearen sozial promozioaz ari geranean adierazi nahi da, alegia, gizonaren konparazioan legearen aldetik edo praktikan sufritzen duan gutxitasun egoeraren gaintitzea; ondasunen, kulturaren eta giza bizitzan beteago eskuartzeko libertadearen lortzea, sozial erresponsabilidade berrien jabetzearekin batera.

feminismoa

Feminismoa, nolabait definitzeko, emakumearen goratzea erdietsi gogo duan pentsamentu eta ekintza mogimendu orokarra dugu. Ontarako, arma auetaz baliatzen da:

- bide-gabeko egoera makurren protesta;
- gizonaren eta emaztekiaren arteko berdintasun teoriko ta egiazkoaren “reibindikazioa” edo eskabidea;
- emakumearen goratzea mailla guztietara eramateko ekintza organizatua.

Giza-emakumearen arteko berdintasun ori:

- moralaren aldetik**, sexo bieri moral-esijentzi kanon berdina ezarriaz, legearen “pribilegioak” atutzirik, batez ere adulterio, prostituzio, dibortzioaren auzi, ta abarretan.
- politikan**, eskubide ta egiteko berdina emanaz gizon eta emakumezkoeri, bereziki botoa eman eta edozein aginte publikoetan onartuak izateko eskubidea.
- bizibide kontuan**, emaztekiarentzako sarrera ofizio guztietan, langintza berdina sari berdinarekin ordainduaz.
- kultura aldetik**, emakumeari erreztasunak eskuratu ikaskintza eta kultura mota guztietarako, unibersidadeak eta tituloak bere posibilitate egiaz.
- famili bizitzan**, aita-amen eginbeharrak eta agintea ekiparatu.

Feminismoak ba ditu bere neurri eta arriskuak:

- ezin onartu ditezke itzez-itzez feminismo teoria batzuek, bidegabeko “reibindikazioetara” eltzen direlarik. Berdintasun eta kideasuna, bai, emazteki eta gizonaren artean, menpekeri eta zapalakeriak bazterturik. Alabaia, berdintasun ori ez da matematikazkoa. Berdintasuna ez da berberatasuna edo identitatea. Zeren, bere fisonomiaz eta fisiologiaz, emaztekiak ba du izate edo naturaleza berezi bat, gizonarenagandik desberdin, bien artean batasun eta osotasun eder baten lortzeko egia direnez.

Esan degun guztia ona da, desiragarria. Baiña nola jokatu feminismoaren xedeak bere onean lortu ditezten?

Emaztekiak aunitz mintzatu da bere eskubideetaz. Beharrezkoa zen. Baiña eldu zaio ordua, kasik gizarteko profesio eta aginte publiko oroetan errepresentatua arkitzen den ontan, karraxiak alde batera utzi, eta deretxo oriek berekin daramazkiten bete-beharrak konplitzeko prestatu dedin.

Lehenik, *formazioa*. *Codorniz*-en irakurria dela uste dut txixte au: "Irakurtzen eta idazten dakiten espafiolen artean, eunetik larogei analfabetoak omen dira". Ba du giarrik gero txixte onek! Bidezko da pentsatzea: zenbat emakume, analfabeto oien artean? Ez beren erruz, noski.

Gaur arte eraman dugun formazio politika aldatu behar dugu. Ta emaztekiaren formazioa serioski artu beharrean gera ia ume-tatik, bere kualidadeak eta ahalasunak aztertuz, bide bat eskeiñiaz biarko egunean gizarte bizitzan dagokion neurrian errenditzeko gai izango bada. Mutil eta neskatxeri oportunitate berdiñak. Gizakume oroen eskubide nagusia baita beren pertsonalidadearen osokizuna lortzeko posibilitadea.

Edukazio onen faltan, bere pertsonalidadea belaxka izango da bestela, ez da sekula osotoro elduko, eta emaztekiak ez du influentziarik izango gizartearen eraberritzeko. Ez zaizkio interesatuko pertsonalki ikuitzen ez duten gizarte prolemak. Beti zirkulo itxi batean biziko da segurantziz josita. Burrukarako kapaz ez den emakume klase au, bere baitan burrukarako indarrik badaukan ere ez dakiala, bere mundu konformistari loturik agertuko da beti. Okerrena, "oso femeninotzat" eduki dugula beti emakume au, egiazko baloreak aldrebesturik.

Emaztekiak bere kriterioen jabe izan behar du. Zenbaitek uste duten bezela, au ez da dominatzaille edo erretxin izatea. Menpekeria eta beste amaika utsune askoz sarriago ematen dira eldu gabeko pertsonalidateetan.

Bigarren, *gizarte prolemaeri buruzko erresponsabilidadea*. Norberaren prolema eta kontu egoistekin ezin gindezke konformatu gaurko munduan. Gizartea famili aundi bat dugu, eta senide guztiori dagokigu familiaren martxa ona ala txaharra. Emaztekiak ez luke ahaztu behar iñoiz bere papera politikan, ekonomian, erlijio auzian, tabar.

Irugarren, *ezkontza ez du absolutotzat artuko*. Oso korrientea izan da gure artean, "ni ezkondu naiz, eta or konpon", ezkondu ondoren dana zero balitz bezela...

Ezkontzea ez da kontua, baizik norekin ezkondu. Bere gogoko gizonarekin ezkonduko da, ez gurasoek edo bestek nahi luketenarekin. Gizon orrekin ez badu ematen, ez du gutxietsiko neskazar —ze zentzu pesimista erantsi diogun itz oni!— gelditzea, gizartearen onerako.

Eta, feminismoa feminismo, ez du ahaztu behar, batez ere, onoko au:

Emaztekiak ez dezake jorratu bere promozioa eta gizarte bizitzako sarrera, betidanik eta beste guztien aurretik dagokion egitekoa alde batera edo bigarren lekura bazterturik: famili bizitza eta semeen edukazioa.

Printzipalki, AMA nahi dugu emazteak. Izan ere, nork prestatu dezaioke gizarteari serbitzu oberik ama on batek baiño?

* * *

Zenbat eta gehiago sakondu emaztekiaren prolema, ainbat eta arriturikago gelditzen da bat. Ez, ez da erreza justifikatzen nahi ta ere gizarteak emaztekiarekin obratu duen injustizia. Ikusi dugu prolema. Izan ere prolemak baztertzearekin ez baita deus erremediatzen. Emendatu gaitezen denok, eta egin leku emaztekiari gure bizitzan.

... "Eun aldiz numerosago den beste proletariotza bat, emakumearena alegia, historiatic at bizi da, alere ifior lotsatzen ez dela. Bere moral egoera ez da askoz pozgarriagoa, nahiz itxurak beste zerbaít adierazi nahi. Bere bizitzara jaiotzeko pertsonaren eragozpen au da —ta gure iritziz alde onek definitzen du proletargoa mixeri materialak baiño sakonago— kasik emakume oroen egoera, nahiz aberats ala pobre, burges, langille, nekazari" ... (2).

Emmanuel Mounier, bere "Manifiesto al servicio del Personalismo" liburuan. TAURUS (Barcelona, 1965).